Rózsa Máriáé

SPANYOLORSZÁGI UTAM 1914-BEN

IRTA

VARGA BORBÁLA

△

A VÖRÖS KERESZT ÉS A VÖRÖS FÉLHOLD JAVÁRA.

△

ÁRA 40 FILLÉR.

Mikor Sarajevoban a végzetes katasztrófa megtörtént, én már útrakészen álltam. Elindulni azonban nem mertem, mert éreztem, hogy nagy, világraszóló esemény előtt állunk. Vártam, vártam, míg érdeklődve a hangulat után, azt a megnyugtató értesülést kaptam, hogy bátran indulhatok, minden elcsendesült... Julius elején tehát felszedtem sátorfámat, Fiumén és Velencén át Nizzáig mentem. A francia tengerpart természeti szépségeiben kigyönyörködve magamat, Marseillenél ujra pihenőre tértem. De itt huszonnégy óránál alig maradtam tovább, mert az *őrületes forgalom*, a nagy zürzavar bántólag hatott reám. Óriási társzekerek hordókkal, ládákkal telerakva dübörögtek tova. A kikötőben toronymagasságú árúk várták elszállitásukat. Amerre léptem, mindenfelé szokatlan, idegbántó chaos. Csak a tengerpart mentén félkörben futó 14 kilométeres Corniche-on éreztem jól magamat. Ezen az úton változatosabbnál-változatosabb hegy-szakadékok és gyönyörü paloták mellett villamos vezet.

Julius 23-án reggel indultam tovább. Vonatom mindenütt a tenger közelében siklott előre. Utközben szakaszomba egy uri ember nyitott be. Hamarosan megtudtam tőle, hogy svédországi. De tipusa mást sejtetett velem. — Beszédközben azzal próbált rámijeszteni, hogy mire hazakerülök, iskoláinkban már *szerbül* tanitanak. Erre a kijelentésére elnevettem magamat. Ő azonban teljes meggyőződéssel azt válaszolta: „De én tudom, mert rendőrtisztviselő vagyok.“ A legközelebbi állomáson kiszállt és a Pireneusok felé vette útját. Ki tudja, nem-e Franciaországba igyekezett?

Mire a több mint egy millió lakossal biró Barcelonát elértem, már este volt. Kocsim a Hotel Falcon előtt állott meg. Másnap mohón kaptam a látnivalók után. Nem győztem csodálni a gyönyörü fekvést. A mesés épitkezést. A modern, renaissance, baroque, rococo stb. stilü házak és középületek szépségeit. A majolika tetőzetet és oszlopokat. A bejáratokat és belső falakat diszitő szines kocka burkolatot. A fantastikus parkokat. A narancsvirág kábitó illatát. A görög szinház oszlopos csarnokát s annak vizeséses főlépcsőzetét. A pálmával beültetett tereket. Szobrokat, különösen Columbus Cristofét a várhegy alatt, a tengerhez közel. Szökőkútjait. Nagy vásárcsarnokait. A Rambla nevü főút százados fái alatt levő virág- és madárpiacait. Négy-öt kilométeres fásitott útjait. Az utcák mindkét oldalán le-fölfutkosó, tulzsufolt villamosait. A széles kocsiútakon, csörgőkkel rakott lovak ügetéseit. Nagy kényelemmel berendezett, pompás szállodáit, hol a csattos cipőjü, szálas pincérek térdnadrágjuk fölött frakkosan, piros harisnya- és ugyanolyan szinü mellényben, mély hajlongások között szolgálják ki a vendégeket. A szűk sikátorok közé ékelt remek mivű, régi székesegyházát. A Sagrada-család félig rombadőlt, gothives templomát. A népélet sajátos szokásait. A tüzes, mély tekintetü spanyol szemeket.

Csak az erősen érezhető karból- és jodoform-szag hatott reám kellemetlenül. Érdeklődésem folytán hamarosan megtudtam, hogy igen sok van a kikötő raktáraiban. Kinek? Minek? nem érdekelt... Most azonban azt hiszem, az már a háboru előkészülete volt.

Barcelonától a 700 mtr. magasan fekvő 600.000 lakossal biró Madridig az út kopár hegyek, olajerdők és szőlőültetvények között vezet. A felszántott, porhanyó föld mindenütt rozsdavörös. A folyók medrei, nagyon kevés kivétellel, nyáron üresek. Rajtuk karcsu, vagy lomha hidak vezetnek át.

A koloszális Mediodia állomásra érkezve megadtam a bérkocsisnak címemet s rövid idő múlva magasra vetett, jó ingyaros izü, puha ágyban pihentem a hosszú út fáradalmait.

Első útam a Prádohoz vezetett. Ez Madridnak legérdekesebb nevezetessége. Benne őrzik Murillo, Velazquez, Goya spanyol- és más világhirü festőmüvészek örökbecsü alkotásait. Goya termeit járva különösen meglepett a színek szokatlan tónusa. A tompa és mégis élénk, ellentétes színe-

zés mintha ködfátyolt húzott volna szemeim elé, mely mögül mosolyogva csillogott át az elbüvölő kép. A könnyed ecsetvonások alatt szinte megelevenednek alakjai. Távlata igazi spanyol levegővel van teli. Krisztust a keresztfán olyan plastikával festette meg, amilyennel rajta kivül még senki sem. Mintha előttünk egy ifju, igazi isten-ember lebegne... Talán ebbe a képbe öntötte lelke egész nagy művészetét.

A modern képtár óriási vásznain igen sok a vér. Mindenütt háboru, halál. Szinte jól esik a szemnek egy gyermek leányka „Tavaszt“ ábrázoló képén megpihenni és nézni kötényében a csalódásig hű orgona-virágokat. A királyi könyvtár négy utcára néző épületének gazdagságát elképzelni nem lehet.

A királyi palota termeibe, mert javitás alatt voltak, nem mehettem be. Az emeleten levő udvari kápolna nemesen egyszerü román stilusban épült. A kupolában elhelyezett ablakokon át kapja a világosságot. A kocsi-muzeumban, a sok disz-hintó között feltünt a királyné diadalszekere. Az ezüst fellegeken uszó, kis arany kocsi. A nyereg muzeumban Don Carlos rekvisitumai. A fehér, piros és tarka strucctollakkal diszitett ünnepi csákók. Az istálló nem volt teljes. A lovak nagy része a királyi család nyaraló helyére, San Sebastianba volt szállitva.

Szinházai, templomai, parlamentje és börzéje nem kelt csodálkozást. Fényes szállodáit leszámitva, igen sok esik tüzbiztonsági szempontból kifogás alá. A Sol nevü főtéren, hol a villamosok tömkelege szétágazik, pl. láttam egy négyemeletes hotelt. A kapubejárat, honnan az emeletekre falépcső vezet, és a szük udvar tele volt apró bazárokkal. Csak egy kis szikra és kész a szerencsétlenség.

A nap csak a déli órákban tüz le erősen. Reggel, este felöltő nélkül járni nem lehet. Az esti élet igen zajos. Tágas terein, fényesen világitott utjain s a nagy terjedelmü kies parkokban csak ugy hullámzik a népáradat. Mozgó szinháza rendkivül sok van, melyekben minden kép után művészi mutatványokat adnak elő.

A szőlő és minden más gyümölcs már juliusban olyan édes, amilyen nálunk soha. A gyümölcssajtokat nagyban gyártják. Közülök különösen a császárkörtéből készült a legzamatosabb.

A spanyol konyha kifogástalan. Ételeit igen finom faolajjal késziti. Sok ételbe használja füszerül a csöves paprikát. A piac nem olcsóbb, mint nálunk. Csupán az olaj és a közönséges bornak nincs ára. Áruk 30—40—50 centimos (fillér) között váltakozik. A pensiok hallatlanul olcsók! Naponta, szép, tágas szobával együtt, 5—7—9 peseta Egy peseta körülbelül 98 fillér. Ezért az árért bort tetszés szerint lehet fogyasztani.

A divat ugyanaz mint mindenütt. De kalap helyett még az előkelő hölgyvilág is szivesebben viseli a hagyományos fátyolt, mely különösen a fiatal arcnak ideálisan szép keretet ad.

Spanyolországban a nők a látszatra különösen sokat adnak. Este fiatal nő kiséret nélkül az utcára nem mehet. Lábat keresztbe rakni a legnagyobb illetlenség.

Egy napsütéses délután a főutak egyikén valamelyik kávéház előtt frissitőre tértem. Legnagyobb meglepetésemre, mert nő vagyok, kiszolgálásban nem részesültem. Kénytelen voltam néhány házzal tovább vándorolni, hol aztán a livréebe bujtatott hatalmas legény kegyei folytán kipihenhettem magamat és élvezhettem a minduntalan felhangzó utcai zenészek művészetét.

Az utcákat róva, két cigány nő került elém, kik meglehetős magyarsággal ajánlották fel jövendőmondásukat. Mindenképen próbálgattam elhessegetni őket... „No hát drága kisasszonyka, csókolom a kezét, legalább hallgassa meg a nótánkat, melyet még nagyanyánktól tanultunk, ki Szegeden is lakott körülbelül száz év előtt.“ És csakugyan Szegedről zengett az énekük. Sajnálom, hogy a szövegét nem jegyeztem föl.

A félig-meddig kellemetlen kompániától megszabadulva a Rio Mansanaresen átvezető, öreg Toledó nevü kőhid villamosával mentem át. Utközben szokatlan látványnak voltam szemlélője. A tulsó parton óriási üstökben a nép elzüllöttjei részére sütöttek-főztek. Amit aztán a nagy csoportokban összeverődött szomorú alakok jóizüen fogyasztották el.

Utamat folytatva az Izidora temetőbe értem. Milyen különös szokás!? A nők nem kisérik ki halottjaikat, csupán a férfiak. A koporsókat árkádok alatt lévő nagy üvegszekrényekbe helyezik el. A temetési szertartás még a legszegényebbnél is igen nagy pompával történik.

Visszatértemben egy korcsma előtt haladtam el, hol éppen borfejtés lévén, hordó helyett állati bőrökbe tüntették el a tüzes nedüt, valószinü azért, mert Spanyolország erdőnek, fának szükében van.

Igen érdekes, hogy a nők kevés kivétellel feketében járnak. Állitólag azért, mert még az ismerőst is gyászolják. Egyébként kedvelt viselet náluk a fekete rojtos kendő, amelyet négy sarokra hajtva, könnyedén a vállukra vetve hordanak.

Kilométerekre terjedő pompás parkjában különféle szórakozások kinálkoznak. Legélénkebb a csolnakázó-tó környéke, hol naponta katonazene játszik a nyüzsgő gyermekcsoport nagy örömére, kiket az egyenruhás kerti őrök alig győznek csititani.

A sok tarka-barka képet elhagyva Escoriálba rándultam át, hogy a hatalmas arányú zárdát megismerjem, melyet II. Fülöp fogadalomból épittetett, mert egy hadjárata alkalmával templomot kellett rombolnia. A remekbe készült templom haalmas boltívei alól a spanyol királyok sirboltjába léptem, hol a jobbszárny a nők és gyermekek, a balszárny homályos kápolnája a királyok porhüvelyeit foglalja magában. Ott láttam XII-ik Alfons koporsóját is a körben futó állványok egyikén.

Kijutva a nyomasztó mélységből, a gazdag könyvtárba iparkodtam. Itt hallottam először egy gráci főgimnáziumi tanártól, hogy Ausztria-Magyarország Szerbiának hadat izent. Másnap információkért a consulátushoz siettem, ki az akkori körülmények között lehetetlennek tartotta a hazautazást. Tehát várnom kellett nyolc-tiz napig. Mivel meg volt a kilometrikám — spanyol, arcképes körutazási füzet, melyből a pénztáros annyi sor számot tép ki, ahány kilométernyire van az utazásra kitüzött cél — ellenértékül kiadta a kivánt helyre szóló vasuti jegyet. Catalonia tágas sikságáról az andalusiai sikságon át lementem délnek. Megnéztem Cordoba mesevilágát, a világhirü arab templomot. Sevillában a szépségeivel megrészegitő Alcazárt, melynek parkját övedző loggiás kőkeritésen a freskók még most is láthatók. Eltünődve néztem végig a csobogó vizmedencéken. A buja növényzetü, tekervényes útak ékes majolika padjain, hol hajdan a nagy hatalmú arab királyok és szépséges királynék pazar pompában pihenték a mitsem tevés fáradalmait.

Megilletődéssel néztem Pilátus házának tökéletes utánzatát. A borzalmat keltő bikaviadalt, mely tizennégyezer embert hozott érthetetlen extasisba.

Granadában végigjártam az elképzelhetetlenül szép Alhambra termeit, bámulatba ejtő udvarait és külön-külön épült s az ujabb időben restaurált tornyait. A hegyet, mely alatt néma pompában terül el a Siera Nevada havasokkal szegélyezett, kies fekvésü város, regényekbe illő arab udvaraival, hol a nappal és az est minden szakát szokta tölteni a család.

Tervem volt még megnézni Cádiz-t és Lissabont. Afrikában Tangert, de nyugalmam nem volt tovább. Visszasiettem Madridba. Utközben Maroccoból hazatérő francia katonák töltötték meg a szakaszokat, s elrémitő ál-hireket beszéltek nekem. A többek között, hogy Vilmos német császár Párisban fogva van. A mi királyunkat maguk az osztrákok gyilkolták meg. A szerbek már Budapesten vannak. Ők most egyenesen Berlinbe mennek, hogy minden németnek a nyakát *krrutcs!* Ezt a szót nyaktekerő kézmozdulattal illustrálták...

Utközben kiszálltam, hogy Toledo hires székesegyházát is megnézzem. Itt találkoztam egy bécsi tanárral, ki Afrikából jött s kétségbeesetten sóhajtozott, amiért haza nem mehet.

Madridba érve lakásomon — a Női otthonban — két magyar nőt találtam, kik Párisból menekültek oda. Rémülten ujságolták a franciák bánásmódját az idegenekkel szemben. A spanyol lapok akkor már az osztrák-magyar hadkötelesek részére magyar és német szöveggel felszólitást hoztak a bevonulásra. Mire magam is kezdtem a helyzet komolyságát mérlegelni. Azonnal a consulátushoz siettem. Itt azonban semmi biztatást nem nyerhettem, mivel Magyarországgal a pósta és táviró-összeköttetés teljesen megszünt.

Aggodalmaim a tetőpontra hágtak. Siettem pénzemet beváltani. A Credit Lyonnais 100 koronáért már csak 104 pesetát adott; mig az Arenalon levő Cook menetjegyirodában 107 pesetát kaptam. A következő napon azonban már ott is csak 104 pesetáért váltották be a mi százkoronásainkat.

Megrémültem, ha pénzem elfogy, mitévő leszek!?... Igy határoztam el, hogy a francia követségre megyek, s

előadom kérelmemet: Eszközöljék ki a francia kormánynál, hogy a kinrekedt utasok hajót kapva hazajuthassanak. A fogadtatást nem mondhatom nagyon barátságosnak. A felelet csak annyi volt: „Vous êtes autrichienne!“ Ön osztrák, menjen az osztrák konzulátushoz.

Én mindenáron kapacitálni szerettem volna a monsieurt s ezért szívjóságosan Excel'entiásnak tituláltam őt. No, ezért aztán megkaptam a leghatározottabb visszautasitást. Kitört belőle a francia nyerseség. De hát azért mégis vittem magammal némi biztató reménysugárt...

Innen ujra az osztrák-magyar követségre mentem. Azután irtam Barcelonába Szentmiklóssy főkonzulnak, ki azonnal válaszolt. Evvel a levéllel ismét a madridi consulátushoz mentem, ki a legnagyobb örömömre arról értesitett, hogy augusztus 23-án Barcelonából indul Genua felé egy személyszállitó spanyol hajó. Azonnal Barcelonába siettem. Utközben találkoztam dr. Ráth Endre országgyülési képviselővel, ki elbeszélte Amerikából történt hazatérésének viszontagságait.

Mily gyanutlanul lépett ötödmagával — köztük gróf Károlyi Mihálylyal — Havreban a partra, hol őket elfogták és csirkefogókkal, asszonyokkal, gyermekekkel szoros helyiségbe csukták. Kijárat nem lévén, kénytelenek voltak az undoritó bűzben huszonnégy órát tölteni.

Kiszabadulva, értékes holmijuk hátrahagyásával, autón Bordeaux felé iparkodtak. Itt azonban a katonaség és a nép szidalmazásai és bántalmazásai között másodszor is fogságba kerültek. Kiszabadulva, dr. Ráth San Sebastianba sietett, hogy az ott időző osztrák-magyar nagykövetnél lépéseket tegyen a hátrahagyottak érdekében.

Éjfél körül járt az idő. Az eső nagy szemekben szitált, midőn Barcelona állomásához értünk. Siettünk magunknak kocsit biztositani és szállodába jutni. Az étkezésnél közös asztalt foglaltunk el, s igy augusztus 20-án, Szent István napon, jó spanyol borral köszöntöttünk a magyar szent haza igaz ügyének boldogulására... Ebben az ünnepélyes pillanatban kért fel dr. Ráth, hogy ha ő bármi oknál fogva nem jöhetne haza, menjek el gróf Andrássyhoz és tudassam vele a rámbizottakat.

Budapestre érve, siettem is óhajának eleget tenni, de az Andrássy-palotába érve, örömmel hallottam, hogy ő már egy nappal megelőzött, mert Buenos Airesből jövő olasz

hajó egy nappal később indult ugyan, de Marseille elkerülésével hamarabb jutott Genuába. Innen, mint később hozzám irt levelében tudatta, jórészben autón tette meg az útat hazáig.

A mi hajónk Valencia, augusztus 23-án délután pont kettő órakor szedte fel horgonyait. Az utasok azonban már délelőtt 10 órakor nagy csoportokban siettek a hajóra jutni, nehogy valamikép lemaradjanak. Mindnyájunknak ragyogott az arca az örömtől, hogy végre hazajuthatunk.

Barcelona intelligenciája a part mentén hosszu sorban kitartott, az égető nap dacára, a hajó indulásáig. Kendőkkel lelkes bucsút integetve nézett távolodó hajónk után.

Beuszva a tenger fodrai közé, szemünk két vesztegIő német hajón akadt meg, melyeknek utasai már francia foglyok voltak. Fájó üdvrivalgás repült hajónk felé, mit mi is hasonlóval viszonoztunk.

Már jó messzire jártunk, midőn közelünkben egy cirkáló, francia hadihajó jelent meg. Vidám katonazene hangjai mellett, óriási léggömböt üldözött, melyet végre sikerült tönkre tennie. A hatalmas léggömb éppen mellettünk zuhant a tengerbe. Kapitányunk azonnal mentésre vezényelte legényeit, de a nagy, sárgás lepelnél egyebet nem lehetett látni. A cirkáló sokáig követte nyomunkat, mig végre az éj leple alatt eltünt. — S mi a nap izgalmaitól fáradtan, ruhástól dőltünk pihenőre.

Reggel hét órakor Marseille előtt állott meg hajónk. Szivünk elszorult. Halvány arcunkat halálsápadtság öntötte el, amint a francia tábornok hajónkra lépett. Hamarosan elhangzott a vezényszó: „Férfiak jőjjetek!“

Mi nők az emeleti födélzet jobb és balszárnyáról néztük, mint fosztják meg az asszonyokat férjeiktől, a gyermekeket az apáiktól s az anyákat fiaiktól. Békés polgár, pap, szerzetes; magyar, osztrák, német alattvalók mind, mind járomba kerültek. Hiába fordult egyik-másik a világot jelentő hatalmas úr elé, kegyelem nem adatott. Egy szerzetes talárban, villámló szemekkel sujtotta a lelketlen tábornokot s keresztet vetve magára fordult el tőle... Egy műlábon járó áldozár, ki társaival a barceloniai tanár-kongressuson volt, szintén hosszasan beszélt a teljhatalmú katonával, de nem volt irgalom! — Megkezdődött a fájó búcsúzkodás... Szem könny nélkül nem maradt.

Tiz órai veszteglés után a dereglyére rakott *hetvenkét* férfiut, köztük több úti ismerősömet, fegyveres katonák állták körül és vitték a kikötőhöz közel eső sziklavárba.

A kikötőben nyujtózkodó hadihajók öblös ágyui álmosan pislogtak felénk, meg-megborzongatva lázasan lüktető vérünket s felcsigázott idegzetünket. Jóleső érzés volt látni a magas hegyre épült Miasszonyunkról nevezett templom karcsú tornya tetején a Szűz Anyát, ki békitő szeretettel, megnyugtatólag tekintett le, a fohászkodók felé.

Hajónk délután 5 órakor felszedte horgonyait, s elindult Genua felé. Mi, rajta maradottak néma fájdalommal, hangtalanul bolyongtunk a födélzeten, mely a leégett falu benyomását gyakorolta reánk.

Genuában a consulátushoz mentünk. Mindenki kapott ingyen-utazásra jogositó igazolványt s azt a jóindulatú tanácsot: „Minél előbb biztos talajra jutni!“ Igy aztán Tirol, Ala nevü határszéli városka felé iparkodtunk, hol a vonatról leszállva, mint hajótöröttek üdvözöltük egymást.

Biztonságban érezve magunkat, az indulásig ki-ki elbeszélte keserves élményeit. Egy magyar nő, ki most bécsi kereskedő neje, a lyoni kiállitásból menekült. Ő is volt fogoly s azonkivül félmilliót érő vagyonát hagyta a kiállitás területén. Elbeszélte, hogy az összes kiállitóknak minden értékét ott kellett hagyniok. Egy németországi leány beszélte, hogy ő és társai, kik Franciaországban családoknál voltak alkalmazva, fogságba jutottak és nyolc napig kaszárnyában, földre hintett szalmán kellett feküdniök. Azonkivül huszonnégy óráig enni sem kaptak. Egy másik csoport, most már kedélyesen ujságolta, hogy ők még bántalmazásokat is türtek a polgárság és katonaság részéről és kilométereket kellett gyalogolniok. Abban az egyben összhangzó volt az állitásuk, hogy mindenkinek ott kellett hagynia értékesebb holmiját, minek árán megszabadultak a kiváló francia udvariasságtól, siettek Barcelonába jutni, hol a hajó indulásáig Vilmos német császár atyai gondoskodása folytán iskolákban voltak elszállásolva.

A néhány órai pausát legtöbben arra használták fel, hogy a rendőrségen kieszközöljék a hazáig szóló ingyenjegyet. Én a telefon-hivatalba mentem tudatni itthon-maradottaimmal, hogy már jövök.

Nagysokára előállott a „katonavonat“. Boldog érzések között foglaltam el helyemet. A csigalassuságú gőzgép

megindult a vadregényes Déltirolon át. A kisebb-nagyobb állomásokon fehér alapon a „Vöröskereszt“ jelvénye lobogott. A le-fölhullámzó magyar-osztrák katonaság bokrétás sapkában, víg dalokat énekelt. A fellobogózott szakaszokat teleirták találóbbnál-találóbb magyar, német mondásokkal, versekkel.

Franzensfeste állomáson magyar genie-százados mutatkozott be és kért, fogadjam fiacskájával Magyarországba utazó ifjú feleségét pártfogásomba. Budapestig tehát kellemes társaságom volt, hová napok mulva reggel 8 órakor érkeztünk meg s este 8 óráig kellett várnunk, míg tovább indulhattunk.

Tizenkét órai út után végre rég áhitott otthonomba értem. Azóta hálával gondolok az isteni gondviselésre, mely minden baj nélkül, szerencsésen hazavezérelt. Egyuttal jóleső érzés fog el, valahányszor a szeretetteljes fogadtatásra gondolok, melyben megérkezésem napjaiban részesültem. Áldjon meg az Isten érte minden igaz magyart!

